

พุทธธรรม: แก่นแท้แห่งจิตสำนึกในการรักษาและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม*

วิทยา แสงจันทสิทธิ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

Email: journalsaket@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่ารัฐบาล นักการเมือง และข้าราชการ ได้ร่วมกันกำหนดนโยบายและพัฒนาประเทศไปในแนวทางที่ไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้อง เรียกว่า “*มิจฉาพัฒนา*” เพราะรัฐบาล นักการเมือง และข้าราชการไม่มีศีลธรรมที่ดี ส่งผลให้การบริหารจัดการพัฒนาประเทศมิได้เป็นการเจริญเติบโตที่ยั่งยืน เมื่อปล่อยให้กลุ่มคนเหล่านี้ปกครองประเทศ ก็ยิ่งเกิดความวุ่นวายและสร้างปัญหามากขึ้นในสังคม เรียกสถานการณ์เช่นนี้ว่า “*มลพิษทางการเมือง*” ซึ่งเป็นต้นเหตุนำไปสู่ปัญหามลพิษประเภทต่างๆ รวมถึงการเสื่อมถอยคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ปัญหาทรัพยากรที่ดินและป่าไม้, ปัญหาทรัพยากรน้ำและเขื่อน, ปัญหามลพิษและอุตสาหกรรม เป็นต้น

สถานการณ์ปัจจุบัน จึงเป็นห้วงเวลาที่พุทธศาสนาเรียกว่า “*สัทพตปรามาส*” เป็นการเข้าไปหลงติดอยู่ในศีลและพรตที่ผิด คือ หลงอยู่ในแนวทางมิจฉาพัฒนา ดังนั้นมนุษย์ต้องเข้าใจว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากมนุษย์ จึงต้องเริ่มแก้ไขที่มนุษย์

การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็นโลกสีเขียวนั้น ต้องหลอมรวมองค์ความรู้สาขาต่างๆ เข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็น ศาสนศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ โดยมีพุทธศาสตร์เป็นแกนกลางในการหลอมรวมให้เกิดความคิดใหม่ จิตสำนึกใหม่ จิตสำนึกสีเขียว เพื่อเป็นพลังแห่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญเติบโตที่ยั่งยืน ดังที่เรียกว่า “*สัมมาพัฒนา*”

คำสำคัญ: พุทธธรรม; จิตสำนึก; การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

Buddha-Dhamma: The Essence of Consciousness in Environmental Preservation and Restoration

Wittaya Saengjuntasith

Valaya Alongkorn Rajabhat University

E-mail: journalsaket@gmail.com

Abstract

This article focuses on the way of government and politician to developed country into the wrong way, that is may call *“Miccha Development: wrong Development”*. Because we not have enough a good government and politician. Therefore as they developed country as many problems occurs and chaos, this situation is *“Political Pollution”*, which leading to the other pollution or other environmental and natural resources degradation, such as the problem of land and forest, the problem of water and dam, and the problem of pollution and industry, etc.

Now, we are in a period which Buddhism would define as *“sila pata pramaj”* or the attachment to wrongful thoughts and actions. Then we must understand that the environmental problems outlined above are caused by humans and must be solved by them.

The concern for the environmental preservation and restoration to be a *“green world”*, the Buddhology can encompass or lead to the re-evaluation of many different disciplines-religion, philosophy, science, economic, law, politics, etc. for improved mankind and radically new manner of thinking, to be a green citizen, green politician, green government (good governance) are therefore powerful agents for sustainable development, such methodology is call *“Samma Development: Right Development”*.

Keywords: Buddha-Dhamma; Consciousness; Environmental Preservation and Restoration

บทนำ

เมื่อมีการกล่าวถึงคำว่า “รัฐ” หรือ “ประเทศ” ตามนัยทางรัฐศาสตร์ต้องประกอบด้วยประชากร (พลเมือง) ดินแดน (อาณาเขต) ผู้ปกครอง (รัฐบาล/นักรการเมือง) และบูรณภาพ (เอกราช/อธิปไตย) ดังเช่นประเทศไทย ซึ่งเป็นรัฐหนึ่งในโลกนี้ที่มีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ประการ ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ผู้ปกครอง (รัฐบาล/นักรการเมือง) ได้มีบทบาทและอำนาจมากขึ้นในการกำหนดนโยบาย หรือทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

หากเป็นรัฐบาลที่ดี หรือ เป็นนักรการเมืองที่มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม (Good Governance and Green Politician) ก็จะปกครองและบริหารจัดการประเทศไปในแนวทางที่ดี บริหารงานราชการด้วยความถูกต้อง โปร่งใส และพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้วรัฐบาล หรือนักรการเมือง รวมถึงข้าราชการทั้งหลายมิได้มีศีลธรรมที่ดี ส่งผลให้การบริหารจัดการพัฒนาประเทศไปในแนวทางความเจริญที่ไม่ยั่งยืน เมื่อปล่อยให้รัฐบาลและนักรการเมืองเหล่านี้ปกครองประเทศ ก็ยิ่งเกิดความวุ่นวายและสร้างปัญหาต่างๆ ขึ้นในสังคม จึงขอเรียกสถานการณ์เช่นนี้ว่า “มลพิษทางการเมือง”

“มลพิษทางการเมือง” (Political Pollution) หมายถึง ระบบการเมือง ซึ่งประกอบด้วย นักรการเมือง พรรคการเมือง รัฐบาล รวมถึงข้าราชการการเมือง และข้าราชการประจำ ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ และสั่งการไปในแนวทางไม่ดี ไม่เหมาะสม รวมทั้งกำหนดนโยบาย และโครงการต่างๆ อย่างไม่ถูกต้อง ไม่โปร่งใส ขาดความเชื่อถือ มีการทุจริต และมีผลประโยชน์ทับซ้อน (Nontransparency, Unreliability, Corruption) ในบางยุคสมัยถึงกับเรียกคณะรัฐบาลเช่นนี้ว่า “Buffet-Cabinet” หรือ “Cafe-Cabinet” ซึ่งเป็นการนำไปสู่ปัญหามลพิษประเภทต่างๆ รวมถึงการเสื่อมถอยของคุณภาพสิ่งแวดล้อมและปริมาณทรัพยากรธรรมชาติ (วิทยา แสงจันทร์, 2541)

จิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่เรียกว่า “จิตสำนึกโลกสีเขียว” มิได้มีหมายถึงเพียงต้นไม้ พุ่มหญ้า หรือการระดมปลูกต้นไม้เท่านั้น แต่หมายถึงจิตสำนึกใหม่ หรือความคิดใหม่ ของมนุษยชาติ เพื่อให้หลุดพ้นจากความเชื่อและการปฏิบัติผิดๆ ดังที่รัฐบาลและนักรการเมืองได้ดำเนินมาจนทำให้เกิดวิกฤติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นสถานการณ์แห่ง “สิทธิ์พตปรามาส” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551) เป็นการเข้าไปติดอยู่ในศีลและพรตที่ผิดๆ เมื่อการดำเนินเช่นนี้มากขึ้น จะเข้าไปสะสมเป็นความเชื่อและการปฏิบัติที่ผิดๆ อันจะนำไปสู่ความล่มสลายของระบบนิเวศ

ความคิดใหม่ หรือ จิตสำนึกใหม่ เกิดจากการหลอมรวมความรู้ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ศาสนศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ โดยมีพุทธศาสตร์เป็นแกนกลาง ในการหลอมรวมให้เกิดความคิดใหม่ จิตสำนึกใหม่ ดังที่ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวไว้ว่า

“หากมนุษยชาติต้องการที่จะอยู่รอด มนุษยชาติจำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีความคิดใหม่โดยสิ้นเชิง”

(“We shall need a radically new manner of thinking if mankind is to survive”)

34 | วารสารบัณฑิตสภาเกษตรปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561

ความคิดใหม่ หรือ จิตสำนึกใหม่ เพื่อให้จิตใจของมนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการด้วยวัตถุนิยม หรือ บริโภคนิยม และพ้นจากความคับแคบในปัญญาของตนเอง ไปสู่การเชื่อมโยงกับสรรพสิ่ง การรักษาและฟื้นฟูบูรณะสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ของบทความนี้ เพื่อนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการปกครองโดยรัฐบาล หรือนักการเมือง ซึ่งร่วมกันกำหนดนโยบายและโครงการต่าง ๆ และเพื่อเสนอการสร้างจิตสำนึกใหม่ (จิตสำนึกโลกสีเขียว) โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นองค์ความรู้เชื่อมโยงไปสู่การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแก่นแท้ของการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์สิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาสังคมไทย

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่า นักการเมืองและข้าราชการไทยมีบทบาทและอำนาจการปกครองประเทศ มากขึ้น จึงได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกขึ้นในปี พ.ศ.2504 จนถึงปัจจุบัน คือ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 – 2554) ทำให้ผลการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเติบโตตามเป้าหมาย แต่สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติกลับถูกทำลายลงทุกวัน โดยจะแยกกล่าวเป็นประเด็นปัญหาทรัพยากรที่ดินและป่าไม้, ปัญหาทรัพยากรน้ำและเขื่อน, ปัญหามลพิษและอุตสาหกรรม ดังรายละเอียดเป็นลำดับต่อไป

1. ปัญหาทรัพยากรที่ดินและป่าไม้

นับได้ว่าเป็นหนึ่งในปัญหาหลักของสังคมไทย เมื่อย้อนไปในปี พ.ศ.2453 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ มากถึง 224.50 ล้านไร่ (70% ของพื้นที่ประเทศ) หลังจากนั้นเป็นต้นมา พื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงเป็นจำนวนมาก จนเหลืออยู่จำนวน 89 ล้านไร่ (27.95% ของพื้นที่ประเทศ) ในปีพ.ศ.2532 อีก 6 ปีต่อมา คือ ปีพ.ศ.2538 ได้มีการสำรวจพื้นที่ป่าไม้พบว่าเหลืออยู่ 80 ล้านไร่ (25.62% ของพื้นที่ประเทศ) และมีการ ลดลงตลอดเวลา ปัจจุบันพบว่าพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่ประเทศไทย ซึ่งอยู่ในระดับ ที่ขาดความสมดุลกับพื้นที่ และจะทำให้เกิดวิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ

สาเหตุหลักของการทำลายป่าไม้ในสังคมไทย มาจากนโยบาย แผนพัฒนา และโครงการพัฒนาของ รัฐบาลนั่นเอง

1) การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.4-01)

คำว่า “ส.ป.ก.” ย่อมาจาก สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จึงนำมาเป็นคำย่อของโครงการ กระจายที่ดินให้แก่เกษตรกร โดยกรมป่าไม้มอบพื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมโทรม จำนวน 34.53 ล้านไร่ ให้แก่ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เพื่อนำไปแจกจ่ายให้แก่เกษตรกร แต่นักการเมืองร่วมกับ ข้าราชการฉวยโอกาสนำไปแจกจ่ายให้แก่ธุรกิจและคหบดี ซึ่งผิดวัตถุประสงค์ของโครงการและขัดกับมติ คณะรัฐมนตรี

การลดลงของพื้นที่ป่าไม้และการจัดสรรแบ่งซอยพื้นที่ดังกล่าว ทำให้พื้นที่ป่าไม้เล็กลงหรือไม่ ติดต่อกันเป็นป่าผืนใหญ่ มีผลกระทบต่อทรัพยากรน้ำ ทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมและขาดแคลนน้ำ ตลอดจนเกิด การสูญเสียพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ป่า หรือความหลากหลายทางชีวภาพ

2) การอนุมัติสัมปทานป่าชายเลน

เมื่อคณะรัฐมนตรีผ่านความเห็นชอบให้มีการสัมปทานป่าชายเลน ขณะที่ยังไม่มีความชัดเจนในการแก้ปัญหาการทำลายป่าชายเลน เช่น การทำบ่อเลี้ยงกุ้งอย่างผิดกฎหมาย การถมที่ดินสร้างท่าเรือน้ำลึก การสร้างรีสอร์ตทุกกล้าพื้นที่ชายฝั่ง และ การใช้พื้นที่ตามแนวชายฝั่งเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น เป็นต้น

3) โครงการก่อสร้างสาธารณูปโภคของรัฐ

เมื่อมีการเร่งปรับปรุงและก่อสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น โครงการสร้างเขื่อน ถนน การวางแนวท่อก๊าซไทย-พม่า เป็นต้น ทำให้มีการทำลายพื้นที่ป่าไม้กว่า 9 แสนไร่ ซึ่งนำไปสู่การทำลายผืนป่าที่อยู่รอบๆ ต่อไปได้ง่ายขึ้น

แทนที่จะมีการประกาศจัดตั้งเขตป่าสงวน เขตอุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเพิ่มขึ้น แต่พื้นที่ป่าไม้หลายแห่งกลับเสื่อมโทรมลง รัฐบาลก็มิได้จัดสรรงบประมาณที่เพียงพอให้แก่กรมป่าไม้ในการดูแลทรัพยากรป่าไม้ได้ทั่วถึง เพราะรัฐบาล นักการเมือง และข้าราชการไม่มีจิตสำนึกอย่างแท้จริงในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

2. ปัญหาทรัพยากรน้ำและเขื่อน

เมื่อปี 2538 สหประชาชาติได้คาดการณ์ไว้ว่าจะเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำในภูมิภาคเอเชีย แม้ประเทศไทยก็จะประสบปัญหาภัยแล้งและปัญหาคุณภาพน้ำอุปโภคบริโภค เพราะขาดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ดี ราคาน้ำจะสูงขึ้นไปในระดับใกล้เคียงราคาน้ำมัน ปัญหาทรัพยากรน้ำจะส่งผลกระทบต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชีย

แท้จริงแล้วหากมีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ดีและเหมาะสม จะทำให้มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อความต้องการของประชากรในประเทศไทย เพราะมีลุ่มน้ำหลัก 25 แห่ง และลุ่มน้ำรอง 256 แห่ง ทำให้มีปริมาณน้ำรวมจำนวน 2.29 แสนล้าน ลบ.ม. ซึ่งสอดคล้องกับการประมาณการของคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก หรือ เอสเคป (Economic and Social Commission for Asia and Pacific : ESCAP) ดังนี้

“...ประมาณการสำรองน้ำเพื่อกิจกรรมต่างๆ คือ ภาคชลประทานจำนวน 33,420 ล้าน ลบ.ม. ภาคอุตสาหกรรมจำนวน 1,803 ล้าน ลบ.ม. เพื่อใช้ในชุมชนเมืองจำนวน 2,032 ล้าน ลบ.ม. และใช้ในชุมชนชนบท 292 ล้าน ลบ.ม. รวมปริมาณน้ำใช้สำรองจำนวน 37,547 ล้าน ลบ.ม. ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 16.33 ของปริมาณน้ำรวมในประเทศไทยเท่านั้น...”

ข้อมูลข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีพื้นที่ลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำรองครอบคลุมทั่วภูมิภาคต่างๆ และมีปริมาณน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค แต่ยังคงเกิดปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูร้อน และเกิดปัญหาน้ำท่วม (อุทกภัย) ในช่วงฤดูฝน จึงเป็นเครื่องชี้บ่งว่ารัฐบาล นักการเมือง และข้าราชการ ไม่มีความคิดหรือจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ประกอบกับผลการวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (Thailand Development Research Institute : TDRI) ได้สรุปศักยภาพของเขื่อนในประเทศไทยไว้ดังนี้

“...เขื่อนที่สำคัญของไทยกระจายอยู่ในภาคต่าง ๆ เป็นเขื่อนอเนกประสงค์ สามารถกักเก็บน้ำและนำน้ำไปใช้ประโยชน์หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นทางการเกษตรและอุตสาหกรรม ได้แก่ เขื่อนภูมิพล, เขื่อนสิริกิติ์, เขื่อนศรีนครินทร์, เขื่อนเขาแหลม เป็นต้น พบว่าเขื่อนเหล่านี้มีความสามารถกักเก็บน้ำได้ 62,253 ล้าน ลบ.ม. มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย 33,860 ล้าน ลบ.ม./ปี มีปริมาณการใช้น้ำเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า 24,890 ล้าน ลบ.ม./ปี

เมื่อรวมจำนวนเขื่อนเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางในประเทศไทยมี 685 โครงการ คิดเป็นปริมาณความจุทั้งสิ้น 29,084 ล้าน ลบ.ม. สามารถจ่ายน้ำให้พื้นที่เกษตรกรรมได้เพียง 20.2 ล้านไร่ ส่วนโครงการเขื่อนเก็บน้ำขนาดเล็กอีก 5,820 โครงการ สามารถเก็บกักน้ำได้ 977.62 ล้าน ลบ.ม. จ่ายน้ำให้พื้นที่เกษตรกรรมได้ 6.3 ล้านไร่ รวมปริมาณการเก็บกักน้ำ 30,062 ล้าน ลบ.ม.

เมื่อพิจารณาปริมาณน้ำในอ่างที่ใช้งานได้ไม่เกินร้อยละ 50 ของความสามารถในการเก็บกักน้ำ โดยเฉพาะในเขื่อนขนาดใหญ่...” (มูลนิธิโลกสีเขียว, 2540)

แสดงให้เห็นว่าในขณะที่ข้อมูลต่างๆ ยังไม่ชัดเจน และเขื่อนต่างๆ ที่มีอยู่ยังไม่มียังไม่มีปริมาณน้ำที่จะกักเก็บได้เพียงพอ แต่กลุ่มนักสร้างเขื่อนหรือสนับสนุนการสร้างเขื่อน ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล นักการเมือง ข้าราชการ และนักธุรกิจ มิได้สนใจหรือมีความสำนึกในการทำลายสิ่งแวดล้อมจากการสร้างเขื่อนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงการเขื่อนปากมูล โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น โครงการเขื่อนแม่วงก์ และโครงการเขื่อนสิียด เป็นต้น

3. ปัญหามลพิษและอุตสาหกรรม

การที่รัฐบาลไทยวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการลงทุนจากต่างประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 9 ฉบับที่ผ่านมาแล้ว เป็นระยะเวลากว่า 45 ปี (พ.ศ.2504-2550) ได้ทำให้ประเทศไทยปรับเปลี่ยนไปสู่สังคมทุนนิยม และเติบโตไปสู่ “ประเทศอุตสาหกรรมใหม่” (Newly Industrial Countries : NICs) แทนที่จะพัฒนาไปสู่การเป็น “ประเทศเกษตรกรรมใหม่” (Newly Agriculture Countries : NACs) ส่งผลต่อการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นวัตถุดิบป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมจำนวนมาก แล้วปลดปล่อยมลพิษและขยะต่างๆ ออกมา ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ

ในภาคเศรษฐกิจมีการเติบโตไปตามเป้าหมาย แต่สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติกลับเสื่อมโทรมลงทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ คุณภาพชีวิตประชากรในเมืองเสื่อมถอยลง เพราะปัญหามลพิษ อากาศ น้ำ การจราจรที่ติดขัดมากขึ้น ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เพิ่มขึ้นและขยายไปทั่วประเทศ เนื่องจากการส่งเสริมให้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมตามเมืองต่างๆ จนมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่มากถึง 300,000 แห่ง

จากนโยบายเร่งพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งการค้าหวังผลกำไร คือ เงิน ทำให้มีการเร่งผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกขายต่างประเทศมากขึ้น ประกอบกับการนำเข้าวัตถุดิบจำพวกสารเคมีอันตรายมากขึ้น นำไปสู่การปลดปล่อยมลพิษและขยะสารพิษต่าง ๆ อาทิเช่น ขยะสารพิษจำพวกแคดเมียม ทินเนอร์ แบตเตอรี่ หลอด

ไฟฟลูออเรสเซนต์ น้ำมันเครื่อง น้ำมันล้างฟิล์ม ขยะจากสถานพยาบาล (โรงพยาบาล คลินิก) สารเคมีตกค้าง ในผลผลิตการเกษตร และขยะจากการขนส่งสินค้าในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

ประเทศไทยเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน จากผลการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจทุนนิยม เพื่อมุ่งสู่การเป็น ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industry Countries : NICS) คือ ผลการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นไปตามเป้าหมาย แต่สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไปเป็นจำนวนมากทั้งในแง่คุณภาพ และปริมาณ แล้วในที่สุดก็เกิดปัญหาวิกฤติการณ์เศรษฐกิจและสังคมลุกลามไปทั่วโลกในปี พ.ศ. 2540 และในปีเดียวกันนั้น เมื่อวันที่ 4 ธันวาคมฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำรัสแก่ปวงชน ชาวไทย คือ หลักแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เรียกกันว่า **“เศรษฐกิจพอเพียง”** (Sufficiency Economy) ซึ่งเป็นการนำเอาหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยมัชฌิมาปฏิปทาไปประยุกต์ใช้เป็น รูปธรรมขึ้น เพื่อให้เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศ ซึ่งจะเป็นทางรอดจากปัญหาวิกฤติ สังคมและสิ่งแวดล้อม

จากกรณีศึกษาสังคมไทย ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของสังคมที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเร่งรีบ เพื่อ ยกระดับไปสู่การเป็นสังคมพัฒนาแล้ว หรือประเทศอุตสาหกรรม ตามแนวทางทุนนิยมแบบโลกตะวันตก เพราะขาดการไตร่ตรองอย่างรอบด้าน เน้นการพัฒนาด้านวัตถุ โดยละเลยการพัฒนาจิตใจและปัญญา จน นำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการผลิตและบริโภคที่มากเกินไปเกินขอบเขต ไม่อยู่ใน หลักของ **“ความพอดี”** หรือ **“ทางสายกลาง”** (มัชฌิมาปฏิปทา) หรืออาจกล่าวได้ว่ามนุษย์กำลังแสวงหา ความสุขสบายมากเกินไป อาจจะกล่าวได้ว่าเป็น **“สังคมกามสุขัลลิกานุโยค”** หรือ นักวิชาการทั่วไปเรียก กันว่า **“สังคมบริโภคนิยม”** นั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงมีพระราชดำรัสทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง หรือเรียกกัน สั้นๆ ว่า **“เศรษฐกิจพอเพียง”** (Sufficiency Economy) เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ให้เป็นรูปธรรม ในที่สุดประเทศไทยก็สามารถผ่านพ้นปัญหาวิกฤติการณ์ ดังกล่าวมาได้ จึงพิสูจน์ได้ว่าหลักพุทธธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้การแก้ไขปัญหาและพัฒนาได้อย่างเป็น รูปธรรม โดยสามารถนำไปศึกษาและประยุกต์ใช้กับประเทศต่างๆ ได้เช่นกัน

จิตสำนึกใหม่ของมนุษยชาติอยู่ที่ **“ปัญญา”** ปัญญาอันล่งพ้นจากการยึดติดวัตถุ เงินตรา บรรลุ ความเชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างปัญญาที่ตินั้นต้องอาศัยการพัฒนาจิตให้หลุดพ้นจาก ความคับแคบ ความปรุงแต่งที่ต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และ พัฒนาพฤติกรรมที่ต้องการอยู่เหนือธรรมชาติ ให้สำนึกว่าต้องอยู่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แทนที่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สนองความต้องการอัน ไม่สิ้นสุดของตน เพราะทรัพยากรธรรมชาติมีที่สิ้นสุด เสมือนเป็นคู่แข่งที่ดูแปลก แต่มีอาจหลีกพ้นไปได้ กล่าวคือ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งภายใต้ธรรมชาติ แต่ความต้องการของมนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นเหตุปัจจัย นำไปสู่การทำลายธรรมชาติ แล้วในที่สุดก็จะย้อนมาทำลายมนุษย์เอง อันเป็นกับดักของมนุษยชาติ ซึ่งยากที่ จะรอดพ้นไปได้

38 | วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561

การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ต้องแก้ไขที่ตัวมนุษย์ให้ถึงที่สุด โดยเฉพาะตัวผู้นำ นักการเมือง ข้าราชการ และนักธุรกิจทั้งหลาย ต้องมีจิตสำนึกที่ดี คิดหวังใฝ่สิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์สุขของอนุชนคนรุ่นหลังหรือมวลมนุษยชาติ แม้จะต้องใช้เวลาอันยาวนานในการสร้างจิตสำนึกขึ้นใหม่ ก็ต้องทำอย่างไม่ลดละ แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องรีบแก้ไข จึงต้องนำศาสตร์ความรู้อื่นๆ มาประยุกต์ใช้ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม พร้อมกับการใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมายมาควบคุมหรือจัดการให้ทุกคนเร่งปฏิบัติตาม ส่วนหลักพุทธธรรมจักต้องเป็นแกนกลางในการหลอมรวมศาสตร์สาขาต่างๆ มาแก้ปัญหาระยะยาว เพื่อให้การอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างยั่งยืน

สรุป

ตราบไคที่มนุษย์ยังมีโลภะ โทสะ โมหะ ประกอบเข้ากับตัณหา อวิชชา และอคติ 4 แล้วรวมลงกันเป็น “กิเลส 10” ซึ่งจะเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สุดของมนุษย์ อันจะนำไปสู่การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย เพราะมนุษย์หลงผิดคิดว่าอยู่เหนือธรรมชาติ สามารถที่จะควบคุมดัดแปลงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นไปตามความปรารถนาของตน เพื่อเสพบริโภคสนองความต้องการอย่างไม่สิ้นสุด เหตุแห่งการหลงผิดเช่นนี้ จัดเป็น “ลิลัพพตปรามาส” ซึ่งนำไปสู่วิถี “มิฉฉาพัฒนา” ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ

การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้บังเกิดผลได้นั้น จักต้องแก้ไขและพัฒนามนุษย์ให้มีทัศนคติที่เป็นมิตร มีความเคารพ และกตัญญูในสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การฟื้นฟูจิตสำนึกใหม่ ความคิดใหม่ให้แก่มนุษย์ โดยเฉพาะผู้นำ ผู้ปกครอง นักการเมือง และข้าราชการ เพราะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในการวางแผนพัฒนา หากบุคคลเหล่านี้มีความคิดใหม่ มีจิตสำนึกโลกสีเขียว ก็จะนำพาสังคมประเทศชาติ ไปสู่วิถีแห่ง “สัมมาพัฒนา” ส่งผลให้การพัฒนาเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเท่ากับเป็นการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมไปในขณะเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

ฐิตินันท์ ศรีสถิต. (2550). *โลกร้อน ทุกสิ่งที่เราทำ เปลี่ยนแปลงโลกเสมอ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

ปัญญา ใช้บางยาง และคณะ. (2548). *หลักธรรมในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *สลายความขัดแย้ง สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

_____. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2551). *พระไตรปิฎกแก่นธรรม ชุด 6 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิโลกสีเขียว. (2540). *สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย ปี 2539 (State of the Thai Environment
1996)*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). (2549). *เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล*.
กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.